

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження **Кічук Антоніни Валеріївни «Основи психоемоційного здоров'я студентів»**, поданої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Здоров'я підростаючого покоління є стратегічним завданням українського суспільства. Особливу увагу має привертати стан психологічного здоров'я сучасної молоді. Сучасне суспільство як ніколи потребує фізично і психічно здорових людей, що прагнуть до всебічного розвитку та особистісного зростання, які готові з гідністю реагувати на виклики 21 століття: кризові трансформації не лише українського суспільства, а й людської цивілізації загалом. Дослідження особливостей розвитку психологічного, зокрема психоемоційного здоров'я особистості, є важливою проблематикою не лише психологічної науки, а й гуманістично орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців. Суспільство очікує від психології, зокрема від педагогічної та вікової дієвої допомоги у забезпеченні процесу переорієнтації освіти на нову навчально-виховну модель підготовки психологічно здорового прийдешнього покоління в змінюваних, кризових умовах життєдіяльності людини. У зв'язку з цим, дисертаційна праця Кічук Антоніни Валеріївни, яка присвячена створенню та апробації цілісної концепції психоемоційного здоров'я студентів та зміцненню його в умовах їх навчально-професійної діяльності, є актуальною як у соціальному, так і в науковому аспектах.

В дисертації подано критичний аналіз різних теоретичних підходів до вивчення проблеми здоров'я загалом та, зокрема, розкрито психологічні аспекти здоров'я особистості. На засадах інтеграції системного, особистісно зорієнтованого, суб'єктно-діяльнісного та компетентнісного підходів

обґрунтовано методологічні та теоретичні основи концептуалізації психоемоційного здоров'я студентів, подано авторську базову модель зміцнення психоемоційного здоров'я особистості зрілого юнацького віку, описано основні методи та результати емпіричного дослідження, а також ґрунтовний опис розвивальної системи самопізнання, самовідновлення, самозбереження та зміцнення психоемоційного здоров'я особистості зрілого юнацького віку та її апробації, включно з методичними рекомендаціями.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, які послідовно репрезентують напрям розгортання стратегії наукового пошуку, а також висновків до розділів, загальних висновків, бібліографії та додатків. Кожен з п'яти розділів містить цікаві теоретичні та експериментальні результати, є завершеним відповідно до висунутих завдань і мети дослідженням.

У *вступі* конкретизовані об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання відображають логіку теоретичної та емпіричної частин праці. Також простежується взаємозв'язок й між зазначеними у вступі до дисертації дослідницькими завданнями, науковою новизною, теоретичним та практичним значенням. Така особливість дає змогу охарактеризувати дослідження як логічно впорядковане та структурно узгоджене.

У *першому розділі* праці «Теоретико-методологічні засади дослідження проблематики здоров'я особистості» проведено теоретичний аналіз світових наукових напрацювань, спрямованих на вивчення здоров'я особистості, зокрема, його психологічних аспектів, виокремлено коло проблем психічного, психологічного, емоційного та психоемоційного здоров'я.

Заслуговує на увагу глибока аналітична робота з відповідним психологічним тезаурусом. Здійснивши ґрунтовний аналіз дефініцій та феноменології таких понять як психічне здоров'я, психологічне здоров'я та емоційне здоров'я, Антоніни Валеріївна обґрунтовує необхідність виокремлення та дослідження такої психологічної категорії як психоемоційне здоров'я. Саме *другий розділ* дисертації «Психоемоційне здоров'я

особистості зрілого юнацького віку у параметрах психологічної теорії і практики» присвячено з'ясуванню своєрідності психоемоційного здоров'я особистості зрілого юнацького віку.

Психоемоційне здоров'я особистості зрілого юнацького віку авторка розуміє як інтегративну особистісну властивість, котра становить основу успішної життєдіяльності через розвиток суб'єктної активності, спрямованої на вироблення наближеного до гармонійного стилю саморегуляції та яка забезпечує здатність студента розпізнавати і контролювати власні емоції і ідентифікувати й адекватно оцінювати психоемоційний стан оточуючих. Психоемоційне здоров'я розуміється також як видове по відношенню до психологічного здоров'я особистості, яке є родовим.

В цьому ж розділі описано пілотажне вивчення особистісних особливостей психоемоційного здоров'я студентів. Зауважимо на тому, що емпіричний матеріал відтворював не лише типове психоемоційне здоров'я студентів, його динаміку та її чинники, а і самооцінку того, що саме у діючому дистанційному освітньому процесі є найбільш стресовим для їхньої психоемоційної сфери. Виявлено, що значна частина студентів констатує загострення стану власного психоемоційного здоров'я.

За результатами дослідження обґрунтовано доцільність психологічного супроводу процесів самопізнання, самовідновлення, самозбереження та поліпшення психоемоційного здоров'я. Саме на тлі цього умозаключення і вибудовуються наступні етапи роботи.

Третій розділ «Методологічні основи концептуалізації психоемоційного здоров'я особистості в період зрілого юнацького віку» репрезентує концептуальні основи психоемоційного здоров'я студентів. Визначаються та описуються три виміри психоемоційного здоров'я: індивідуально-психологічний, духовно-смысловий, соціально-психологічний. Індивідуально-психологічний вимір – це емоційна глибина та здатність до емоційної саморегуляції; духовно-смысловий – здатність отримувати

задоволення від життя; виявом же соціально-психологічного виміру слугують два показники – здатність до емпатії та альтруїзм.

Подальший теоретико-методологічний аналіз проблеми дозволив авторці репрезентувати психоемоційне здоров'я особистості студента як інтегративну властивість, суб'єктне утворення, а також внутрішньо детермінований феномен, котрий за певних умов (зокрема, навчально-професійної діяльності) може бути перетворений особистістю на об'єкт пізнання, оцінювання, відновлення та розвитку. Структурна своєрідність психоемоційного здоров'я студента виявляється у взаємозв'язку, взаємозалежності й взаємозумовленості аксіологічного, когнітивно-афективного, конативно-інструментального й соціально-визначального компонентів та детермінується внутрішніми чинниками й зовнішніми факторами.

Встановлено, що психоемоційне здоров'я особистості у період зрілого юнацького віку є властивістю, ядро якої становлять суб'єктивні переживання, що виявляються в емоційності – схильності до переживання емоцій певної модальності у зв'язку з почуттям самоцінності власного життя: його сенсу та активної життєвої стратегії. Йдеться про суб'єктне утворення й внутрішньо детермінований феномен, котрий за певних умов може перетворюватися особистістю на об'єкт пізнання, оцінювання, відновлення. Психоемоційне здоров'я особистості розглядається Антоніною Валеріївною і як важливий параметр способу життя, котрий психологами осмислюється за ознаками «адаптованості» та «розвитку».

Спираючись на вище сказане, здобувачкою встановлено шкалу рівнів психоемоційного здоров'я. В основу рівневої диференціації покладено характер ставлення студентів до означеної цінності, зокрема, стійке позитивно-активне, зацікавлене, ситуативно-активне, індиферентне. Також встановлено відповідну шкалу рівнів психоемоційного здоров'я студентів: прогнозувально-креативний (суб'єктивний), адаптивно-програмувальний

(особистісний), уподібнювально-приспосувальний (соціальний), психоемоційне нездоров'я (індивідний). Загалом, теоретичний аналіз дослідження демонструє наукову ерудицію авторки щодо окресленої проблеми.

Авторська теоретична модель склала основу констатувального етапу психологічного експерименту, якому присвячено *четвертий розділ* праці «Емпіричне дослідження психоемоційного здоров'я студентів». Достатньо переконливо в психометричному плані виглядає розроблений здобувачкою психодіагностичний комплекс, що дозволяє цілісно підійти до вивчення такого складного феномена як психоемоційне здоров'я особистості. Подано ретельний опис методичного інструментарію дослідження, обґрунтовано методологічну доцільність кожної методики, яка відповідає меті та завданням дослідження, наведено результати математико-статистичних обчислень. Це дало можливість здобувачці одержати розгорнуту емпіричну інформацію щодо особливостей психоемоційного здоров'я студентів.

Найбільшою цінністю цього розділу є оригінальний тест-опитувальник «Діагностика психоемоційного здоров'я особистості» за допомогою якого діагностувалися структурні компоненти психоемоційного здоров'я студентів відповідно до авторської теоретичної моделі. Особливо позитивно слід оцінити емпіричний пошук особистісних характеристик та корелятив типологічних рівнів психоемоційного здоров'я студентів: суб'єктного, особистісного, соціального та індивідного.

Факторизація змінних, пов'язаних із параметрами психоемоційного здоров'я, допомогла Антоніні Валеріївні конкретизувати психолого-педагогічні умови, які обумовлюють позитивну динаміку психоемоційного здоров'я студентів, а саме: студентоцетрованість навчально-професійного середовища, що сприяє успішності самопізнання, самовідновлення, самозбереження особистістю психоемоційного здоров'я; спрямування суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу на позитивно-

активне ставлення до психоемоційного здоров'я як до самоцінності; залучення студентів до змодельованих навчально-професійних ситуацій, які актуалізують та детермінують їх здатність до конструктивної трансформації власних моделей життєдіяльності.

Основні положення теоретичної базової моделі психоемоційного здоров'я та емпірично встановлені психолого-педагогічні умови його позитивної динаміки склали основу для створення відповідної розвивальної системи та її апробації у формульованому експерименті, який подано в *п'ятому розділі* дослідження «Становлення основ і розвиток психоемоційного здоров'я студентів».

У розділі проаналізовано загальні принципи формульованої роботи, подаються мета та завдання формульованого експерименту, вказуються його етапи та особливості проведення. Звертає на себе увагу детальний опис та обґрунтування змісту та структури розробленої дисертанткою розвивальної системи. Розвивальна система включала експериментально-навчальну та розвивальну програми.

Окремого схвалення заслуговує вдале використання для формульованих впливів природнього експерименту в умовах навчально-професійної діяльності студентів, яка є для них провідною. Такий експеримент надзвичайно мало використовується вітчизняними дослідниками в силу своєї потужної працезатратності.

Зміст розробленої розвивальної системи склали виокремлені психолого-педагогічні умови, які сприяють активізації самопізнання, самовідновлення, самозбереження та зміцнення психоемоційного здоров'я студентів. Запропонована і апробована розвивальна система засвідчила, що чим вищим є рівень психоемоційного здоров'я здобувача вищої освіти, тим більш помітною є його суб'єктна активність щодо його зміцнення за рахунок функцій адаптації та стресозахисту. Результати порівняльного аналізу експериментальної та контрольної груп, а також достовірні зміни показників

експериментальної групи впродовж формувального експерименту засвідчують ефективність розробленої розвивальної системи.

До сильних сторін праці слід віднести й аналітичне узагальнення фактичних даних: виклад матеріалу добре ілюстрований таблицями та рисунками, що свідчить про глибину аналізу фактичного матеріалу та вміння співвіднести його з концептуальними засадами дослідження.

Висновки роботи є науково обґрунтованими та доведеними, чітко сформульованими. У них логічно репрезентовано загальні досягнення роботи та авторський внесок у розв'язання поданої в дисертаційній праці наукової проблематики. Список використаних джерел та додатки загалом оформлені згідно встановлених вимог та містять необхідну довідкову інформацію.

Зміст автореферату віддзеркалює головні положення дисертаційного дослідження. Аналіз дисертаційної праці, автореферату та публікацій дають підстави вважати, що виконана робота є самостійним, завершеним дослідженням, якому притаманні новизна, солідна теоретична та практична значущість.

Дисертаційна праця пройшла належну апробацію. Основні положення дисертації дістали своє відображення у публікаціях здобувачки, доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях, засіданнях кафедри загальної та практичної психології Ізмаїльського державного гуманітарного університету, кафедри теорії та методики практичної психології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». За змістом робота відповідає спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія, за якою вона подається до захисту.

Оцінюючи рецензовану працю загалом вельми позитивно, хочу водночас висловити наступні зауваження та побажання:

1. Заслугує на увагу прагнення дисертантки подати модель зміцнення психоемоційного здоров'я особистості зрілого юнацького віку. Проте, подана теоретична модель не повною мірою відображає психологічні механізми (ідентифікація, емоційна саморегуляція, рефлексія, емпатія, наслідування, психічне зараження), які, як стверджує здобувачка (ст. 3, 36, 247, 370, 372 дисертації та ст. 8, 27, 28 автореферату) забезпечують позитивну динаміку психоемоційного здоров'я особистості. На наш погляд це дещо її обмежує.

2. Віддаємо належне солідній вибірці респондентів (1197 студентів), залучених до пілотажного дослідження їх суджень відносно певних аспектів психоемоційного здоров'я (п. 2.3). Проте викликає незрозуміння його подача та опис до репрезентації теоретичної моделі психоемоційного здоров'я особистості. Вважаємо доцільним обґрунтувати необхідність такого дослідження та пов'язати його результати з авторською концептуальною моделлю і констатувальним експериментом.

3. На фоні різноманітного, ґрунтовного, детального кількісного аналізу емпіричних результатів нам не вистачає їх структурного аналізу та якісної інтерпретації: бажано було б виокремити вікові, статеві, динамічні, типологічні, соціально-психологічні особливості психоемоційного здоров'я студентів.

4. Виокремлення на теоретичному рівні психологічних механізмів (ідентифікації, емоційної саморегуляції, рефлексії, емпатії, наслідування, психічного зараження) розвитку психоемоційного здоров'я особистості свідчить про прагнення його глибокого розуміння. На жаль, є відсутнім емпіричне дослідження цих механізмів. При умові актуалізації та розвитку останніх в процесі формувального експерименту, авторська розвивальна програма значно виграла б та на емпіричному рівні продемонструвала б особливості функціонування заявлених механізмів.

5. В тексті присутні стилістичні, орфографічні, технічні помилки, зустрічаються великі та складні для сприймання речення. У відповідності до

вимог оформлення дисертаційного дослідження бажано опис та аналіз констатувальної частини подавати після теоретико-методологічних пошуків та концептуалізації предмету дослідження.

Однак, наші зауваження та побажання не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження Кічук Антоніни Валеріївни, оскільки дана дисертація поза сумнівом є завершеним, актуальним для сучасної психології дослідженням, відзначається науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю, отримані результати є обґрунтованими і достовірними, праця відповідає кваліфікаційним вимогам, які висуваються до докторських дисертацій за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Отже, можемо стверджувати, що автореферат та дисертаційна праця «Основи психоемоційного здоров'я студентів» повністю відповідають існуючим стандартам і вимогам п. п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами та доповненнями внесеними згідно з Постановою КМУ та № 607 від 15.07.2021 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а їх автор Кічук Антоніна Валеріївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Поліського національного університету

Л.П. Журавльова

